

Divadelník Matěj Stuna (1765–1819) a jeho přátelé – jakobíni?

K proměnám identity demokratické inteligence na konci „věku rozumu“

/ Ludmila Sochorová /

„Nadšení císaře Josefa pro osvětlenství zažehlo ve mně jasný plamen, s nenasytanou dychtivostí jsem se vrhl na politické knihy o reformách a začal republikánsky smýšlet,“ prohlásil při policejním výslechu mladý Heinrich Jelline, který byl roku 1794 v proslulém politickém procesu s takzvanými vídeňskými jakobíny odsouzen ke třiceti letům vězení. Vídeňský hofmistr a někdejší pražský student vyjádřil nepochybně pocity řady stoupců osvícenských reform císaře Josefa II., jejichž významnou společenskou základnou se od sklonku 18. století stávaly rovněž poslušárny Karlo-Ferdinandovy university v Praze. Přednášky oblíbených profesorů filosofické fakulty, známých osvícenců typu Karla Heinricha Seibta či Augusta Gottlieba Meissnera, ale také jejich učených kolegů z právnické fakulty navštěvovala tehdy řada posluchačů, jejichž diskusí či euforií, které je na akademické půdě provázely, nebyla jistě ušetřena ani teologická fakulta, kde – při trvajícím poklesu zájmu ze strany aristokracie – docházelo postupně i ke snížení počtu posluchačů z měšťanských vrstev. Radikalizací názorů a postojů procházely zároveň generace středoškolských studentů – jak je zřejmé z vystupování některých absolventů malostranského gymnasia, staroměstského akademického gymnasia či piaristického gymnasia na Novém Městě Pražském.

Vývoj společnosti a kultury doby pozdního osvětlenství v Evropě vyzvedal společensko-výchovné funkce prestižních veřejnoprávních institucí, k nimž – vedle reformovaného školství a angažované publicistiky – náleželo zejména divadlo a jeho význam ve vztahu k lidovému publiku; jak mj. vyplývá už z názorů Denise Diderota, autora „Rozpravy o dramatickém umění“ z roku 1758 či francouzského divadelníka Louise Sebastiena Merciera. Idea osvícenského divadla jako příznačně akcentované „školy mravů a ctností“ – zároveň i divadla, které by z lidu bralo své podněty a především jemu bylo určeno – převzatá od obdivovaného Jeana Jacquesa

Rousseaua, ovlivnila řadu významných dramatiků; v Německu například Gottholda Ephraima Lessinga, mj. autora spisu „Hamburská dramaturgie“, ale také Friedricha Schillera, autora slavných „Loupežníků“ z let 1781–1782 či neméně proslulých tragédií „Fiesco“ a „Don Carlos“.

Vzhledem k proklamovaným funkcím osvícenského divadla působila navíc řada respektovaných osobností, státních byrokratů, vojáků, světských či církevních intelektuálů, zároveň v roli uznávaných dramatiků, jejichž hry byly uváděny na soukromých jevištích oblíbených „domácích divadel“ i profesionálních scén, kde se s osvícenskými ideály mohli seznamovat rovněž příslušníci nepriviligovaných společenských vrstev. Tento příznačný rys ambiciózního reformního úsilí doby souvisel také v zemích středoevropské habsburské monarchie s činností známých aristokratických či měšťanských salonů, vážených učených společností i vlivných zednářských lóží, které – byť omezeny císařským regulativem Josefa II. z roku 1785 – působily rovněž v kosmopolitním prostředí zdejších umělců, hudebníků a divadelníků.¹

Počátkem osmdesátých let 18. století vyvolala značnou pozornost pražské veřejnosti soukromá iniciativa guberniálního rady Franze Antona hraběte Nostitze (1724–1793), jenž se pod vlivem manželky Marie Alžběty, obdivovatelky divadla, rozhodl postavit výstavné veřejné divadlo v Praze, které by pěstovalo hodnotný německý repertoár. Císař Josef II. ocenil úmysl urozeného stavebníka udělením hodnosti nejvyššího zemského hofmistra – Hraběcí Nosticovské divadlo zahájilo svou činnost roku 1783 inscenací proslulé Lessingovy tragédie „Emilie Gallotí“. Na sklonku roku 1784 rozhodl však nově angažovaný režisér František Jindřich Bulla (1754–1819), rodák z Prahy, umožnit na jevišti tohoto německého divadla i provozování českých her; „česká sezóna“, trvajíc od ledna do června roku 1785, která u německého publika vyvolala natolik roztrpčené reakce, že režisér Bulla byl údajně nucen odejít z divadla i z Prahy, vedla zároveň ke vzniku skupiny mladých vlastenců, jejichž překlady či původní české hry vytvořily po-

1 Citát uvádí Mejdrická, Květa: *Listy ze stromu svobody*. Praha 1988, s. 82–83; Slavík, Bedřich: *Od Dobnera k Dobrovskému*. Praha 1975; Klabouch, Jiří: *Osvícenské právní nauky v českých zemích*. Praha 1958, s. 202–227, atd.; Petráň, Josef: *Pražská metropole*. In: *Počátky českého obrození* (red. Petráň, J.). Praha 1990, s. 83–89, a též: *Učené zdroje obrození*. Tamtéž, s. 305–317; srov. *Dějiny University Karlovy II* (ed. Kavka, František – Petráň, Josef). Praha 1996; Černý, František: *Idea Národního divadla*. In: *Divadlo v české kultuře 19. století* (ed. Freimanová, Milena). Praha 1985, s. 17–25; atd.

třebný soubor textů, konvenující aktuálním potřebám takzvané „josefinské“ dramaturgie.

K těmto začínajícím českým dramatikům, většinou absolventům pražských gymnasií či vysokých škol, náleželi zejména synové zdejších měšťanských rodin: například policejní komisař na Starém Městě Pražském Václav Thám (1765–1816) a jeho bratr Karel Ignác (1763–1816), redaktor, knihovník či soukromý vychovatel, a jejich kolegové Prokop Šedivý (1765–1808), poté úspěšný český spisovatel, Filip Heimbacher (1765–1796), později policejní komisař na Novém Městě Pražském, Josef Jakub Tandler (1765–1826), tehdy praktikant státní bankální administrace, ale také Matěj Stuna (1765–1819), který roku 1786, kdy se souhlasem císaře Josefa II. vzniklo v Praze i profesionální česko-německé Vlastenské divadlo, lidově zvané Bouda, napsal na motivy nedávného selského povstání z roku 1775 známou hru se zpěvy „Sedlské buřičství v Čechách“.²

Prvorozený syn novoměstského čtvrtního hejtmána Jana Antonína Stuny, majitele domu ve Spálené ulici číslo 110, a jeho manželky Kateřiny, pokřtěný dne 25. února 1765 ve farním kostele svatého Vojtěcha jmény Matěj František Josef, byl asi ve věku jedenácti let přijat ke studiu na akademickém gymnasiu na Starém Městě Pražském. Pro jeho životní osudy se právě léta gymnasiálních studií ukázala být významným podnětem – mezi jeho spolužáky byli totiž od roku 1776 oba bratři Thámové, Matěj Mayerhofer (Majober), Prokop Šedivý, Filip Heimbacher, Josef Tandler a další nadaní studenti, zanícení pro obdivované osvícenské ideály, z nichž vyrůstali sebevědomí měšťanští intelektuálové, ale také uvědomělí čeští vlastenci. V tomto prostředí se tedy utvářely názory syna novoměstského čtvrtního hejtmána, který k talentům svého pozoruhodného studijního ročníku zřejmě nepatřil: alespoň podle údajů katalogu staroměstského gymnasia z roku 1777, kde profesor Johann Wernle označil mladého Stunu za „špatný talent“, aby roku 1778 své hodnocení opravil slovy: „Dítě a žvanil, ale schopný“. Zatímco studenty oblíbený profesor Ignác Cornova, mj. autor několika osvícenských dramát, se roku 1780 vyjádřil lapidární poznámkou: „špatný talent, není možné se od něho ničeho nadíti.“

Přes uvedené skeptické názory absolvoval však Matěj Stuna staroměstské akademické gymnasium a byl přijat k dalšímu studiu na filosofické

2 Vondráček, Jan: Dějiny českého divadla I. Praha 1956, s. 55–80, 83–89, 95, 115 atd.; Dějiny českého divadla II (red. Černý, František). Praha 1969, s. 22–26, 36–46, 49–52 atd.; Starší divadlo v českých zemích (red. Jakubcová, Alena). Praha 2007, s. 88–90.

fakultě pražské university, kde jeho kolegy byli roku 1781 bratři Thámové, Matěj Majober či Filip Heimbacher, ale i hudebník Antonín Volánek, tiskař a pozdější dramatik Antonín Zíma, budoucí medik Tadeáš Haenke, později známý botanik a cestovatel (1761–1817), či Josef Jelínek, údajně dvacetiletý rodák z Chebu, který působil zároveň jako vychovatel v Praze. Nicméně po absolvování tehdy dvouletého studia filosofie se Matěj Stuna přihlásil ke studiu na teologické fakultě, jejíž katalogy posluchačů z roku 1783 uvádějí však jeho jméno už s poznámkou „*exclusit*“. Ještě v září 1784 se podpis Matěje Stuny objevil na petici pražských studentů, žádající císaře Josefa II. o ustavení osvíceného kněze P. Augustina Zittheho (1752–1785) českým kazatelem v Betlémské kapli; co v životě mladého muže následovalo, prozradil známý údaj v seznamu „napředplatitelů“ českého almanachu Václava Tháma „Básně v řeči vázané“ z roku 1785; podle něj byl Matěj Stuna „*církevním*“ – tedy členem či spíše adeptem některého z církevních řádů, byť zatím není známo, do kterého z nich měl budoucí divadelník vstoupit.

Situace zámožné měšťanské rodiny se totiž změnila po předčasném úmrtí čtvrtního hejtmana Jana Antonína Stuny (†1784): ovdovělá paní Kateřina měla na starosti ještě tři mladší děti, a tak prvorozený syn dostal zřejmě souhlas opustit původně určenou dráhu řeholníka. V těžké době, kdy roku 1785 navštívil rezidenční město Vídeň i provinční Prahu francouzský generál markýz Lafayette, hrdina z amerických válek o nezávislost, začal Matěj Stuna – údajně pod vlivem bratří Thámů – už od roku 1786 jako dramatik Vlastenského divadla na Koňském trhu, kde později vystupoval i jako herec; v českých inscenacích zastával role usedlých otců (které z autopsie asi dobře znal), v německých však údajně dostával jen epizodické role.³

Téhož roku 1789, kdy dramatický pád Bastily oznámil ohromené Evropě výbuch lidové revoluce v Paříži, kde byla dne 26. srpna 1789 vyhlášena proslulá „Deklarace práv člověka a občana“, docházelo za nepříznivých vnitropolitických podmínek i nákladných tureckých válek habsburské monarchie nejen ke zhoršení hospodářské situace, ale také ke zvýšení společenského napětí v českých zemích. Rovněž situace Vlas-

3 Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Katalogen des Prager Altstädten Gymnasii aus dem Schuljahr 1776; tamtéž, Liber calculorum C.R. Gymnasii academici...ab Anno 1776 ad Annum 1786; Archiv Univerzity Karlovy (AUK), Filozofická fakulta, Catalogus Logicae...1781, Litera A, inv. č. 371, a Catalogus Philosophiae...1781, Litera B, inv. č. 372; tamtéž, Teologická fakulta, Catalogus..., sign. A 92; Bařha, František: Matěj Stuna – autor Sedlského vzbouření. Listy filologické 1951, s. 30–33; Vondráček, J., c.d., s. 199, atd.

tenského divadla v Praze, kde právě roku 1789 došlo ke stržení dřevěné Boudy na Koňském trhu, se zhoršila; divadelníci se sice záhy přestěhovali do budovy mezitím už zrušeného kláštera irských františkánů, avšak v podmínkách přísného cenzurního dohledu přetrvávaly nadále i problémy, týkající se jak výběru repertoáru, tak zajištění nepochybně nákladného divadelního provozu. Proto se už na jaře roku 1791 někteří členové česko-německého souboru Vlastenského divadla U Hybernů rozhodli odejít z divadla i z Prahy.

Mezi odcházejícími herci populárního Hyberského divadla byl rovněž Matěj Stuna – tehdy šestadvacetiletý autor české aktuálně politické hry, ale i pohádkové zpěvohry s folklorními motivy „Světýlka aneb Zakletý princ Alvin“ či oblíbených veseloher s postavou Kašpárka podle vídeňského vzoru – a jeho družka, kteří někdy v létě roku 1791 opouštěli českou metropoli. K odchodu dvojice mladých herců, epizodisty v německých hrách a „paní Stunové, začátečnice“, k cestující divadelní společnosti německého principála Bernarda Hornyho však paradoxně docházelo právě v době, kdy přípravy české královské korunovace nového císaře Leopolda II. v Praze byly v plném proudu a kdy bylo možno už s ohledem na tuto společenskou a politickou událost předpokládat i obnovený zájem řady venkovských návštěvníků o česká představení Hyberského divadla.

Na podzim téhož roku 1791, kdy císař Leopold II. uzavřel mír s Turky – a kdy Vlastenské divadlo U Hybernů získalo další společenské uznání v podobě návštěvy nového českého krále dne 16. září a jeho velkorysého daru 200 dukátů – dospěla německá cestující společnost principála Hornyho na své umělecké pouti do jihočeského městečka Vodňany. Zde však došlo v postoji českého divadelníka ke zvratu; v průběhu zdejšího hostování totiž Matěj Stuna zahájenou dráhu kočovného německého herce i se svou družkou náhle opustil, aby už v říjnu roku 1791, kdy se patrně v Čechách rozšířila zpráva o přísaze Ludvíka XVI., jíž se revoluční Francie stala konstituční monarchií, nastoupil jako první magistrátní kancelista v tomto městečku.

Syn zámožné pražské měšťanské rodiny, který skromné úřednické místo na vodňanském magistrátu, spojené s ročním platem sto zlatých, mohl vnímat i jako začátek další prestižní společenské existence, vedl zde od podzimu roku 1791 radní protokoly pod dohledem purkmistra a obchodníka Filipa Kellnera, prvního radního Jana Webera, radních Norberta Jiruše a Jana Hampeho, spolu s druhým kancelistou Antonínem Mačurou. Avšak v jihočeském městečku tehdy zřejmě panoval čilý hospodářský ruch; v ob-

dobí určité konjunktury po francouzské revoluci, která byla také v prostředí ekonomicky aktivních českých měst spojena zejména se státními objednávkami pro císařskou armádu, nepřicházeli jistě zkrátka ani podnikatelé, tkalci či soukeníci ve Vodňanech. Nalezl zde nový magistrátní kancelista, užívající nyní i jméno „Franz Stuna“, také další vlastenecké přátele?

Na jaře roku 1792 došlo k náhlému úmrtí císaře Leopolda II. a k nástupu jeho nejstaršího syna Františka, stoupence vojenské intervence proti revoluční Francii; francouzský král Ludvík XVI. byl už dne 20. dubna 1792 donucen vyhlásit válku habsburské monarchii. Po zmařeném útěku francouzské královské rodiny v srpnu roku 1792, kdy došlo k povstání obyvatelstva v Paříži a k uvěznění krále – a kdy Zákonomádné shromáždění vyhlásilo zrušení feudálních povinností – se pak Francie ocitla v přímém ohrožení koaličními vojsky. Za těchto okolností byly i slavnosti české královské korunovace císaře Františka II. v létě roku 1792 v Praze provázeny utužováním policejního dohledu, tiskové i divadelní censury, a zároveň obavami obyvatelstva z dalšího vývoje; v září roku 1792, kdy francouzský Národní konvent slavnostně vyhlásil republiku, došlo také k obžalobě občana Ludvíka Kapeta, jehož poprava dne 21. ledna 1793 otrásla veřejným míněním v Evropě.

Někdejší pražský divadelník, nyní první kancelista jihočeského městečka, se však právě tehdy rozhodl podřídit církevním předpisům i tradičním společenským konvencím. A tak se dne 24. března 1793 ve farním kostele Narození Panny Marie ve Vodňanech konal sňatek magistrátního kancelisty Matěje Stuny, bytem v domě číslo 63, katolíka, svobodného, ve stáří 27 let; jeho nevěstou byla Josefa Grillová (Grillin), katolička, svobodná, ve věku 24 let. Matěj Stuna – kdysi adept neznámé církevní řehole – který nynějším úřednickým postavením a řádnými církevními oddávkami rodinu v Praze i veřejné mínění malého města nepochybně uspokojil, tak zřejmě legitimoval existující volný svazek, který vznikl během jeho působení ve Vlastenském divadle; a který se mohl stát i důvodem příchodu mladé dvojice k německé divadelní společnosti Bernarda Hornyho.⁴

Na jaře roku 1793, kdy došlo k vyhnání Francouzů z Belgie a z Porýní – a kdy se v Paříži objevil jako vyslanec polských vlastenců generál

4 Vondráček, J., c.d., s. 206–209, 213–223; Dějiny českého divadla II, s. 46–51, 53–54, atd.; Bařha, F., c.d., s. 30–33; Mostecký, Václav: Vodňanský kancelista – jakobín. Jihočeský sborník historický 1955, s. 135–136; jméno Franz Stuna uvádí už úřední Schematismus für das Königreich Böhmeim na rok 1793.

z amerických válek o nezávislost Tadeusz Kosciuszko, který poté navštívil i západočeské lázně Karlovy Vary – se vrátil do Vídně Ignác Martinovics, bývalý františkánský mnich a profesor přírodovědy ve Lvově, někdejší důvěrník tajné policie za vlády císaře Leopolda II., který měl sledovat přípravy na údajné spiknutí v Praze. A zatímco docházelo ke zpřísnění censury i k reorganizaci policie, přičemž lóže svobodných zednářů byly podřízeny přímému policejnímu dozoru, začínaly se v hlavním městě i na venkově objevovat podezřelé letáky a nepokoje – mj. tehdy došlo také udání na oblíbeného universitního profesora, exjesuitu Ignáce Cornovu. V téže době, kdy už pražské zastupitelstvo požadovalo širší zastoupení metropole na zemském sněmu a kdy na Karlo-Ferdinandově universitě probíhala aktuální diskuse o robotě, začínala bdělá pražská policie sledovat i stolní společnost „Matthai-Ritter“, scházející se údajně od jara roku 1793 v hostinci „U tří hvězd“ na Novém Městě Pražském.

Policejní vyšetřování, zahájené na podzim roku 1793, zjistilo, že tato stolní společnost, jejímiž členy byli známí „lidé od divadla“, měla mj. vlastní organizační stanovy, příspěvky či odznaky, obdobné například řádům spolků v uherském Prešpurku či v rakouském Linci atd., s nimiž si podle policejní relace dopisovala. Společnosti „Matthai-Ritter“ navíc předsedal Karel Ignác Thám, bratr bývalého policejního komisaře, nyní dramatika a herce Vlastenského divadla U Hybernů – mj. autor českého slovníku či „Obrany jazyka českého“, redaktor i překladatel proslulé tragédie Friedricha Schillera „Loupežníci“. Mezi členy stolní společnosti dále patřil Prokop Šedivý, autor českých romantických povídek, dramatik a herec Vlastenského divadla, ale i překladatel slavné stati Friedricha Schillera o mravním poslání divadla; členy byli také dva zpěváci Hyberského divadla – basista Josef Haklík, pražský měšťan, a Johann Leitner (Leutner), mladý měšťanský syn z Prahy – či kapelník divadelního orchestru Antonín Volánek (1761–1849), dříve houslista v Nosticovském divadle a v malostranském Thunovském divadle, a od roku 1790 varhaník kapitulního chrámu svatého Petra a Pavla na Vyšehradě; dále zpěvák a komponista František Tuček (1773–1820), syn autora hudby ke zmíněné hře Matěje Stuny z roku 1786 „Sedlské vzbouření v Čechách“ – která však byla už po dvou představeních v Boudě zakázána – či Sýkora, snad onen nadaný fagotista a dříve člen kapely Jana Josefa hraběte Thuna, známý i jako autor hudby ke zpěvohrám a baletům Hyberského divadla. Policejní vyšetřování na podzim roku 1793 však účastníkům schůzek v novoměstském hostinci „U tří hvězd“ podíl na protistátním spiknutí či spojení s vídeňskými a peštskými jakobíny nedo-

kázalo; přesto schůzky stolní společnosti „Matthai-Ritter“ byly policejně zakázány a její písemnosti zabaveny.⁵

Atmosféra revoluční doby přispívala nepochybně k podezřívavosti pražské policie, která v období jakobínské diktatury ve Francii sledovala účastníky různých společenských i soukromých akcí. V českém prostředí, kde obavy ze spiklenců – nazývaných tehdy vesměs svobodnými zednáři či jakobíny – zřejmě dlouhodobě přetrvávaly, představovaly právě skupiny intelektuálů ono tajemné a konspirativní společenské podhoubí, z něhož však na sklonku 18. století vyrůstala nová etika a senzibilita, ale také vědomí mravní integrity a solidarity kultivované aristokratické či měšťanské inteligence, vyvíjející se už v opozici vůči bezohledné absolutistické politice vídeňské vlády. Tyto příznačné vývojové trendy, související s revoluční atmosférou doby i s formováním nových společenských elit pozdního osvícenství v Evropě, získávaly v mnohonárodnostní habsburské monarchii zároveň naléhavý emocionální rozměr; tak v březnu roku 1794 polský generál Tadeusz Kosciuszko, proslavený svou účastí v boji amerických osadníků za nezávislost, vyhlásil právě v historickém městě Krakově, náležejícím už od prvního dělení Polska roku 1772 habsburské monarchii, povstání po vzoru francouzské revoluce.

V létě roku 1794, kdy byl slavný francouzský generál Lafayette, mezitím zajatý Rakušany, převezen do pevnostního vězení v moravském královském městě Olomouci, vyvolal první kancelista Matěj Stuna ve Vodňanech skandál. Někdejší divadelník se totiž dne 3. července 1794 setkal na magistrátě se spolužákem, který byl s měšťanským synem z Prahy jistě dobře znám: Josef baron Bechyně z Lažan (1763–1833), který kupoval dvůr Kloub u jihočeského městečka Protivína, vstoupil totiž jako čtrnáctiletý fundatista na staroměstské akademické gymnasium. Během obchodní transakce ve Vodňanech se naskytla příležitost k rozhovoru s kancelistou Stunou, který měl v přítomnosti měšťana Georga Gröbnera prohlásit, že se podílí na přípravách protivládního povstání, jehož se má zúčastnit na 20 tisíc 836 osob, většinou státních úředníků; sdělení, které někdejší spolužák

5 Národní archiv, Prezidium českého gubernia (PG) 1791–1806, inv. č. 280, kart. 234; Mejdřícká, K., c.d., s. 133–134; Dějiny českého divadla II. Praha 1969, s. 50–51, 53–54, 59, 60; Vondráček, J., c.d., s. 223–224, 228–229; Dlabacz, G. I.: Allgemeines historisches Künstler-Lexikon I–II. Prag 1814–1815, vydání Hildesheim – New York 1973, s. 637; Němec, Vladimír: Pražské varhany. Praha 1944, s. 145; Československý hudební slovník osob a institucí II. Praha 1965, s. 799; ke skladateli Františku Tučkovi také Pražák, Richard: Čeští divadelní umělci v německém divadle v Budíně a v Pešti na přelomu 18. a 19. století. In: Otázky divadla a filmu I. Brno 1970, 63–77; AHMP, Sběrka matrik – Nové Město.

asi přešel mlčením, se u zděšeného svědka neminulo účinkem. A tak v červenci roku 1794 došlo k udání vodňanského kancelisty u krajského soudu v královském městě Písku, kam byl Matěj Stuna převezen, vyslýchán a dva měsíce vězněn; soudní vyšetřování přineslo sice doklady o „jakobínský“ stylizovaném zjevu a vystupování Matěje Stuny i jeho manželky Josefy – například oba nosili rudou jakobínskou čapku, Stuna měl pečeť s nápisem „Vive la nation“ a hlásal i pobuřující výroky o konci monarchie. Avšak v průběhu výslechů, během nichž se obžalovaný údajně odvolával na dopisy blíže neznámého úředníka z Vídně, a proto mu byla otevírána osobní korespondence, vodňanský kancelista obstál.

V červenci téhož roku 1794, kdy už neúspěchy v koaliční válce proti Francii přivedly habsburskou monarchii ke ztrátě Nizozemí a nespokojenost veřejnosti se dále šířila, začínala tajná policie v sídelním městě Vídně se zatýkáním představitelů politické opozice; jeho podnětem se stala policejní provokace a náhodné zatčení Ignáce Martinovicse, důvěrníka tajné policie, avšak také člena skupiny uherských „jakobínů“ a jejich přátel, takzvaných vídeňských jakobínů. Ve zjitřené atmosféře obav a napětí z nastávajících politických procesů, kdy v Praze začínalo vyšetřování několika „z revoluce obviněných“ guberniálních radů – v době, kdy se francouzský generál Lafayette za pomoci svých amerických přátel pokusil o útěk z olomoucké pevnosti – nebyl proto Matěj Stuna po svém propuštění z vězení v září roku 1794 přijat zpět na místo prvního magistrátního kancelisty ve Vodňanech; i jeho pokusy získat zaměstnání v krajském městě Písku, v blízkém Pelhřimově či v královském horním městě Příbrami se nesetkaly s úspěchem. Na podzim roku 1794 zbýval tedy návrat do Prahy, kde se mladá dvojice ubytovala nejprve na Starém Městě, v ulici Za svatým Jakubem číslo 147, později ve Štupartské ulici číslo 647; rodinné přijetí asi nebylo spontánní a snad i další důvody vedly paní Kateřinu Stunovou, která se mezitím provdala za pražského stavitele Josefa Ziku, k určité zdrženlivosti.⁶

Mezi několika přáteli slavného francouzského generála z amerických válek o nezávislost Gilberta markýze Lafayettea, který už na podzim roku

6 Mostecký Václav: c. d., 1955, 136; Nešpor, Václav: Generál Lafayette v Olomouci. Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, 1929, s. 300–301; Šmerda, Milan: Lafayetteova internace v Olomouci v letech 1794–1797 a moravská společnost. Časopis Matic moravské 1976, s. 245–264; srov. Mejdičká, K., c. d., s. 117–118. V souvislosti s návratem Matěje Stuny do Prahy na podzim roku 1794 však stojí za zmínku, že za falšování data vysvědčení vodňanského magistrátu, jímž své žádosti o místo dokládal, byl zde Stuna znovu krátce uvězněn; za tuto informaci vděčím dr. Adolfu Scherlovi.

1785 navštívil sídelní město Vídeň i opomíjenou Prahu, se totiž v létě roku 1794 nacházeli nejen jeho mladí obdivovatelé, lékař Justus Bollmann z Hannoveru a Američan Francis Huger, vyslaní tehdy jako pomocníci při plánovaném útěku z olomoucké pevnosti. Vyšetřování v Olomouci odhalilo značné sympatie pro francouzského vězně mezi domácím obyvatelstvem, ale i fakt, že osobní korespondenci zajatému generálovi umožňoval také jeden ze zaměstnanců poštovního úřadu v moravském královském městě – „jakýsi Batka“. Byl to nepochybně týž olomoucký pošt mistr Pavel Batke, který byl už koncem roku 1791 přijat do brněnské lóže „Freimaurer-Gesellschaft“, v jejímž čele tehdy stál moravský osvícenec Johann Nepomuk hrabě Mitrovský (1757–1799), usilující o reformu lóže rovněž ve smyslu užší spolupráce s Prahou.

Mezi členy této brněnské lóže patřil například osvícený kněz Karel Killar (1746–1809), rodák z východočeského královského věnného města Poličky a také absolvent pražské teologické fakulty – zprvu kaplan a katecheta v Poličce, potom vesnický farář v Bělé, ve Velkých Losenicích a od roku 1794 v Kruceburku na Českomoravské vysočině, posléze děkan na ditrichštejnském panství v Polné – k jehož dopisovatelům náležel mj. moravský osvícenec Maxmilián hrabě Lamberg (1757–1792) či známý „čáslavský jakobín“ Johann Ferdinand Opitz (1741–1812). Mezi členy lóže se nacházel i uherský magnát Imre hrabě Festetics (1764–1847), jehož bratr György (1754–1819), člen vídeňské lóže „K pravé svornosti“, založil po odchodu z císařské armády na rodovém hradě Keszthely roku 1798 osvícenské centrum „Georgicon“, zahrnující gymnasium se šlechtickým konviktem, dvě nižší školy, školu pro kreslení a hudbu, preparandu pro venkovské učitele či nemocnici pro chudé atd.; zde působil i pražský rodák Karel Bulla (1752–po 1803), starší bratr někdejšího režiséra Nosticovského divadla, ekonom a divadelní překladatel, člen Vlastenecké hospodářské společnosti v Praze. S brněnskými svobodnými zednáři byla v kontaktu i sjednocená pražská lóže „Pravda a jednota u tří korunovaných sloupů“, z jejíchž členů usilovali o vzájemné styky zejména universitní profesor Ignác Cornova či knihovník Karel Rafael Ungar; roku 1792 se stal čestným členem brněnské lóže Josef Emanuel hrabě Canal (1745–1826), velmistr pražské lóže a od března roku 1793 president Vlastenecké hospodářské společnosti v Praze, jehož manželka Marie Brigitta byla od roku 1787 majitelkou panství Dukovany nedaleko Brna, kde si nechala vybudovat zámek s přilehlým parkem.

V letech 1792–1795, kdy byl na Špilberku uvězněn proslulý pošt mistr Jean-Baptiste Drouet – který ve francouzském Saint Meneholdu poznal

prchajícího krále Ludvíka XVI. a zasloužil se o zadržení královské rodiny – patřil k členům brněnské lóže „Freimaurer-Gesellschaft“ rovněž František Štěpán hrabě Sylva-Taroucca (1750–1797), roku 1776 rytmistr dragounského pluku Coburgova, tehdy posádkou v západočeském královském krajském městě Klatovech; zde byl hrabě přijat do zednářské lóže „Sinceritas“, aby po přeložení pluku do slezského Těšína vstoupil roku 1780 posléze do pražské lóže „U tří korunovaných sloupů“. Právě v rodině hraběte Sylva-Taroucca, majitele panství Čechy pod Kosířem na moravské Hané, působil jako vychovatel staršího syna Františka (1773–1835) už zmíněný „jakobín“ Heinrich Josef Jelline – Jelínek, rodák z Chebu a roku 1781 posluchač filosofické fakulty v Praze, který poté působil také v rodině hrabat Mittrovských. Na konci osmdesátých let 18. století žil však vzdělaný a ušlechtilý mladík, který od hraběte Sylva-Taroucca obdržel roční penzi 500 zlatých, zároveň jako posluchač právnické fakulty v sídelním městě Vídni, kde získal i další vlivné společenské kontakty.⁷

Olomoucký poštovník Pavel Batke, přijatý koncem roku 1791 do brněnské lóže „Freimaurer-Gesellschaft“, která jej však už v polovině roku 1793 neuváděla mezi svými členy, musel být při zprostředkování korespondence zajatého generála Lafayettea ve spojení s tehdejšími veliteli olomoucké státní pevnosti, uherským generálem Splényim, a snad i ve spojení s brněnskými či vídeňskými svobodnými zednáři – a to v předvečer takzvaného jakobínského spiknutí, které bylo v létě roku 1794 „odhaleno“ státní policií ve Vídni. Při této policejní provokaci se nástrojem stal právě důvěřivý Heinrich Jelline – návštěvník známé Kramerovy kavárny, jehož tehdy aktuár válečného soudu Kajetán Jílovský z Uračova, obdivovatel Rousseaua i Mirabeaua, překladatel Robespiera, uvedl do domu dvorního rady Andream von Riedela; mladý vídeňský hofmistr byl údajně přijat v audienci rovněž vlivným osvícencem Gottfriedem van Swietenem. Podle dopisu tajného policejního agenta, vídeňského knihkupce Degena, policej-

7 Šmerda, M.: c.d., s. 245–264; Mejdičká, K.: c.d., s. 139; NA, České gubernium – publicum 1791–1806, inv. č. 173, sign. 1/XXIX, kart. 79; AHMP, Katalogen des Prager Altstädten Gymnasii...1776, srov. pozn. 3; dále Polišenský, Josef: Napoleon a srdce Evropy. Praha 1971, s. 25–32 atd.; Kroupa, Jiří: Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost 1770–1810. Brno 1987, s. 89–93, 96–99, 107, 136, 142, atd.; Straka, Cyril: Reforma pražských zednářských lóží roku 1778. ČČH 1925, s. 113–140; Volf, Miloslav: Významní členové a spolupracovníci Vlastenecko-hospodářské společnosti v království Českém. Praha 1967, s. 29, 57; srov. NA, fond Vlastenecká hospodářská společnost, inv. č. 27; tamtéž, PG 1782–1787, inv. č. 51, fasc. F 3; Abafi, Ludwig: Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn III. Budapest 1893, s. 106, 123; Riegrův slovník naučný III, Praha 1863, s. 74.

nímu ministru hraběti Pergenovi ze dne 21. července 1794 to byl právě „Jelenay“, který ho seznámil s názory vídeňských osvícenců a zprostředkoval mu i setkání s nadporučíkem Franzem Hebenstreitem von Streitenfeld, jedním z radikálních stoupenců a přátel Andrease von Riedela, kdysi vychovatele v rodině arcivévodě Leopolda Toskánského a vůdčí osobnosti „jakobínského spiknutí“ ve Vídni.

Nelze vyloučit, že vodňanský první kancelista Matěj František Josef Stuna, vyšetřovaný v krajském městě Písku od července do září roku 1794, kdysi kolega pražského filosofa Josefa Jelínka, rodáka z Chebu, mohl také další z obviněných vídeňských „jakobínů“, a snad i podezřelého olomouckého poštmistra osobně znát. Vídeňští demokraté Heinrich Jelline, Kajetan Gilowsky von Uraczowa či Franz von Hebenstreit – syn pražského osvícence Petra Hebenstreita von Streitenfeld (1709–1788), kdysi diplomata ve Francii a poté sekretáře velkopřevora rytířského řádu johanitů v Praze, který byl v letech 1760–1775 ředitelem filosofických studií na Karlo-Ferdinandově universitě – pocházeli z Čech stejně jako jejich přátelé: Johann Georg Ruzsitska, úředník dvorské uherské kanceláře ve Vídni a zároveň hudebník, jehož „Anruf an das Volk“ hodlal Heinrich Jelline přeložit do češtiny, či bratři Leopold a Wasgottwill Billekové von Billenberg, jejichž vážený pražský příbuzný R.P. Václav Bílek z Bílenberka byl už kolem roku 1767 provinciálem a definitivním řádu obutých karmelitánů při klášteře svatého Havla na Starém Městě.

Na staroměstském akademickém gymnasiu studovali totiž od roku 1776 nejen později známí čeští vlastenci, k nimž patřil i Matěj Stuna, ale také tehdy desetiletý Pavel Batka, nejstarší syn zámožného pražského měšťana a kupce Václava Batky z domu „U zlatého anděla“ v ulici Na Perštýně číslo 346. V katalogu staroměstského gymnasia z roku 1776 charakterizoval tohoto studenta profesor Johann Wernle slovy: „Lust zum Studium, aber kindisch.“ Stal se tento naivní pražský gymnasista, syn vážené měšťanské rodiny, oním statečným olomouckým poštmistrem, který zprostředkoval i korespondenci nepochybně přísně střeženého státního vězně? Byl Pavel Batka, spolužák bratří Thámů, Matěje Majorbera, Filipa Heimbachera, Josefa Tandlera či Matěje Stuny, a olomoucký poštmistr Pavel Batka z brněnské lóže „Freimaurer-Gesellschaft“ jedna a táž osoba? Náhodnou shodu jmen nelze vyloučit; avšak malý poštovní úřad na Novém Městě Pražském, sídlící v Široké ulici číslo 13, vedl v letech 1791–1792 Václav Bettmann, rodák ze západočeských Karlových Varů a člen sjednocené pražské zednářské lóže „Pravda a jednota u tří

korunovaných sloupů“, jejich představitel Josef Emanuel hrabě Canal pěstoval také kontakty s moravskými zednáři. Dopisoval si vodňanský kancelista Matěj Stuna a jeho přátelé, scházející se údajně od jara roku 1793 v novoměstském hostinci „U tří hvězd“, nejen s divadelníky v uherském Prešpurku či v rakouském Linci, ale i s olomouckým poštmistrem Batkou – spolužákem z gymnasiálních studií?⁸

V noci ze dne 23. na 24. července roku 1794 zatkla vídeňská policie skupinu podezřelých takzvaných jakobínů a jejich písemnosti zabavila; zatčení tehdy byli Andreas von Riedel, Franz von Hebenstreit, Kajetan Gilowsky von Uraczowa, Heinrich Jelline, Franz Stephan Hanke, Johann Hackel, Jakub Just, Fridolín Jenny, Ignác Martinovics ...Na základě obsáhlé výpovědi jen náhodně zadrženého Ignáce Martinovicse pak bylo ve dnech 13. a 14. srpna 1794 zatčeno dalších třicet osob, mezi nimi účetní důstojník Leopold von Billenberg – vzápětí následovaly rozsáhlé policejní razie a zatýkání revolučních demokratů v Uhrách.

Na podzim roku 1794, kdy v Hybernském divadle v Praze za ředitele Franze Vassbacha slavila velké úspěchy česká premiéra Mozartovy „zednářské“ opery „Kouzelná flétna“, v níž úlohu Tamina zpíval mladý tenorista Vincenc Tuček, Sarrastra basista Josef Haklík a Mouřenína Václav Thám, který také operní libreto Emanuela Schikanedra přeložil do češtiny – všichni byli členy už zakázané stolní společnosti „Matthai-Ritter“ – došlo k porážce polského povstání revolučních demokratů v čele s generálem Tadeuszem Kosciuszkiem, jimž Francie nemohla poskytnout vojenskou pomoc. Ruský generál Suvorov v listopadu roku 1794, kdy ve Vídni probíhaly politické procesy se zatčenými jakobíny, vojensky obsadil polské hlavní město Varšavu. V této době – kdy už byli někteří ze zadržených pešských či uherských jakobínů, například básník a spisovatel Michal Maxanyi nebo spisovatel Ferenc Kazinczy, převezeni do Brna a uvězněni na Špilberku – došlo zřejmě k návratu Matěje Stuny a jeho manželky Josefy k divadlu.

8 Volf, Josef: Poslední seznam svobodných zednářů v Brně z června 1793. Časopis Matice moravské, 1937, s. 217–218; Kroupa, J., c.d., s. 213–215; Mejdřícká, K., c.d., s. 139; Wangermann, Ernst: Josephiner, Leopoldiner und Jakobiner, in: Jakobiner in Mitteleuropa (ed. Reinalter, Helmut). Innsbruck 1977, s. 231–242; Reinalter, Helmut: Aufklärung, Freimaurerei und Jakobinertum in der Habsburger Monarchie, s. 243–269, tamtéž; Körner, Alfred: Franz Hebenstreit (1747–1795), s. 321–343, 345–348, tamtéž; dále Reinalter, Helmut – Kuhn, Axel – Ruiz, Alain: Biographisches Lexikon zur Geschichte der demokratischen und liberalen Bewegungen in Mitteleuropa, Bd. 1 (1770–1800). Frankfurt a. M.– Bern – New York – Paris 1992, s. 142, 148, 151, 153, 159 (za zapůjčení děkuji doc. Květě Mejdřícké); AHMP, Katalogen des Prager Altstädten Gymnasii ...1776, srov. pozn. 3; tamtéž, Kniha měšťanských práv Starého Města, sign. 542, pozn. 201; tamtéž, Sbíрка matrik – Staré a Nové Město; AUK, Filosofická fakulta, Catalogus ..., inv. č. 371 a 372, srov. pozn. 3; Schaller, Joseph: Beschreibung der k. und k. Haupt- und Residenzstadt Prag III. Prag 1796, s. 608 a 625.

Koncem roku 1794 byl uzavřen soudní proces pro velezradu s takzvanými vídeňskými jakobíny: dva z obviněných, Kajetan Gilowsky von Uraczowa a Franz von Hebenstreit, postavení jako důstojníci před vojenský soud, byli poté odsouzeni k trestu smrti; Andreas von Riedel byl odsouzen k šedesáti letům těžkého žaláře, Heinrich Jelline či Leopold von Billenberg ke třiceti letům, atd. Politická opozice byla výší trestů umlčena, zasloužilý policejní agent Degen byl jmenován dvorním knihkupcem, avšak veřejnost skandální soudní proces vesměs odsuzovala.

Nejpozději v březnu následujícího roku 1795, kdy už probíhalo třetí dělení Polska – a kdy v uherském městě Budíně začínal tentokrát tajný politický proces s obviněnými peštskými jakobíny, ústící posléze v sedm rozsudků smrti – v době, kdy se pražský universitní profesor Ignác Cornova, podezřelý z jakobínství, vzdal své profesury, zúčastnili se manželé Matěj a Josefa Stunovi zájezdu do rakouského města Lince s divadelní společností Franze Vassbacha. Tato společnost, která však působila střídavě v rakouském Linci i v jižních a západních Čechách, v krajských městech Plzni a Českých Budějovicích, hostovala právě v září roku 1794, kdy byl vodňanský kancelista propuštěn z dvouměsíčního vězení, v krajském městě Písku; a tak v březnu roku 1795, za pobytu nově ustavené cestující divadelní společnosti Franze Vassbacha v Liberci, se jejím členem stal i bouřlivák Matěj Stuna. Dnem 7. prosince 1796 byla pak datována žádost bývalého kancelisty zemskému guberniu v Praze, týkající se povolení hrát jeho vlastní cenzurované hry v krajských městech království Českého – v ní už Matěj Stuna jako svou adresu uváděl matčin dům na Novém Městě Pražském.

Vystupování známého divadelníka v pražské společnosti zůstávalo ovšem v živé paměti – jak mj. svědčil i dopis P. Jana Františka Berky, děkana z městečka Chlumce nad Cidlinou, nakladateli Václavu Matěji Krameriovi ze dne 28. prosince 1796: „*Pan Matěj Stuna v Boudě na Koňském trhu předváděl své Sedlské buřičství v Čechách, nosil na hlavě jakobínskou čapku a kdekoho přesvědčoval, že za deset let nebudou už v Evropě žádní monarchové a nebude prý ani urozeného panstva a sluhů Páně...*“⁹

9 Vondráček, J.: c.d., s. 228–229; Wangermann, Ernst: Von Joseph II. zu den Jakobiner-Processen. Wien 1966, s. 172, 189, 198 (za půjčení děkuji opět doc. Mejdríček); Körner, Alfred: Andreas Riedel (1748–1837), Franz Hebenstreit (1747–1795), in: Jakobiner, s. 326, 348; Kroupa, J.: c.d., s. 180–181; NA, PG 1795–1796, fasc. 15b, č. 505 a 699; tamtéž, ČG-Publ. 1786–1795, sign. 103/51, č. 1226, a ČG-Publ. 1796–1805, sign. 59/9, č. 37581; Bařha, F.: c.d., s. 30–33; Theaterkalender auf das Jahr 1800, Gotha s.a., s. 161 a 278; dále Bělina, Pavel: František Hebenstreit ze Streitenfeldu (1747–1795). Josefínista, utopista, rebel. ČCH 1991, s. 356–374; Hlavačka, Milan: Spiknutí vídeňských a uherských jakobínů. Historický obzor 2001, s. 17–24; srov. Starší divadlo ... (ed. Jakubcová, A.). Praha 2007, s. 626–627; Sedláček, August: Dějiny královského krajského města Písku III. Praha 1913, s. 282–283.

Na jaře roku 1797 byl olomoucký poštovník Pavel Batka udán poštovním zřízencem Nicolassem Sauermannem; někdejší zprostředkovatel tajných zásilek ze Slezska, určených údajně Batkovi od jeho přítele Mayera z Hamburku, upozornil dodatečně známého děkana v Krnově a policii v Opavě na podezřelé francouzské časopisy a dopisy bez adresy, z jejichž obsahu však vyplývalo určení někdejšímu prominentnímu státnímu vězni generálu Lafayettovi – takže se nového vyšetřování případu ujal policejní ředitel Okáč v Brně.

Dědičný poštovník Pavel Batka, který byl ve své funkci zřejmě potvrzen už císařem Leopoldem II., se v královském městě Olomouci objevil nejpozději roku 1791, kdy se stal také členem brněnské „Freimaurer-Gesellschaft“. V té době c.k. Vrchní poštovní úřad na Moravě se sídlem v Brně řídil už od roku 1776 Karl von Köffiller (†1800), dříve poštovník v moravských Pohořelicích a bratr osvětleného brněnského manufaktury Johanna Leopolda von Köffillera, s nímž byl také roku 1763 nobilitován a později povýšen do rytířského stavu. Úspěšný podnikatel a roku 1785 člen brněnské zednářské lóže „U vycházejícího slunce v Orientě“ však patrně často pobýval i v Praze, kde se dne 21.července 1764 v chrámu svatého Mikuláše na Malé Straně oženil se slečnou Annou Terezií von Schutzwerth – dcerou Josefa von Schutzwerth, ředitele královského Úřadu vinohradníků a zdejšího radního, a jeho manželky, rozené baronky von Jungwirth; mezi svědky svatebního obřadu byl i ženichův bratr Karl von Köffiller. Oba bratři měli jistě kontakty na známé pražské podnikatele a obchodníky, k nimž patřil od roku 1752 staroměstský kupec Johann Josef Köffiller či od roku 1759 zámožný staroměstský kupec Václav Batka, rodák ze západočeského Stankova (†1783) – a po něm jeho stejnojmenný mladší syn a dědic – ale od roku 1772 i další staroměstský kupec František Josef Stuna, strýc divadelníka Matěje Stuny.

Brněnský policejní ředitel Johann Nepomuk Okáč, který byl už koncem roku 1792 poslán do Olomouce, aby vypátral zdejší „jakobínskou sektu“ – šlo o místní čtenářský klub, v němž se tehdy scházeli profesori, kanovníci, důstojníci, ale také magistrátní úředníci či měšťané a jehož několik členů založilo „kasino“ – byl i pro zákaz divadelních her v tomto královském městě, kde prý nacházely ohlas „kusy bouřlivé a revoluční“; a to „zejména když herci často extemporují a přímo vnucují náměty k hovorům v kavárnách, vinárnách a hostincích“ – v této souvislosti

byla uvedena Voltairova slavná „Zaira“ či blíže neznámá hra „Vzpoura rytířů“.¹⁰

Na poštovním úřadě v Olomouci došlo pak za poštmistra Pavla Batky rovněž k některým změnám; tak dnem 9. prosince 1793 byla poštovní expedice odloučena od poštovního úřadu a už dne 4. ledna 1794 pronajata Josefu Bollerovi (Bullerovi). Avšak vyšetřování olomouckého poštmistra v souvislosti s podezřením, že se mohl podílet na zprostředkování osobní korespondence, a tedy také na plánování útěku francouzského generála Lafayette, nevyústilo v jeho obvinění – podle moravského zemského gubernia byl poštministr Batka „jen nevinným nástrojem“. K personální změně ve vedení olomoucké pošty došlo až roku 1796, kdy expeditor a kontrolor poštovního úřadu Michael Braitenbach (Blaietenbach) přešel do slezské Opavy; po něm se novým kontrolorem – poštovním důstojníkem se stal dne 2. září 1796 Johann Hain. Přesto poštministr Pavel Batka hodlal ještě téhož roku svou poštu v Olomouci prodat a měl už vážného zájemce – prodej mu však nebyl povolen; důvodem bylo zřejmě nové policejní vyšetřování, které v březnu roku 1797 vyvolalo dodatečné udání zřízení Sauermana, dříve zaměstnance pošty ve Vídni a v Praze.

Na jaře roku 1797 ztratila rodina paní Kateřiny Zikové-Stunové jednoho ze svých členů – novoměstského měšťana a zlatníka Dominika Stunu, který byl už od listopadu roku 1792 majitelem domu „U červené hvězdy“ číslo 1097 v Truhlářské ulici. Byl nejmladší ze strýců „jakobína“ Matěje Stuny rovněž zprostředkovatelem korespondence mezi vodňanským kancelistou a stolní společností „Matthai-Ritter“, scházející se v průběhu roku 1793 v nedalekém hostinci „U tří hvězd“? Soukromé poštovní sběrný, zřízené tehdy na základě dohody poštovních stanic s vybranými usedlíky, byly zpravidla umístěny u hostinských či živnostníků ...

V létě roku 1797 bylo presidentu moravského zemského gubernia v Brně adresováno udání knihovníka Jana Aloise Hanky z Hankenštejna

10 Poštovní museum v Praze (PM), Dragoun, Václav – poznámky, sign. Olomouc I-2-C-500 a Brno I-2-C-91 (za zapůjčení děkuji dr. Janu Kramářovi); Čtvrtník, Pavel: Dědičné pošty a poštmistři. Sborník Poštovního musea 1982, s. 135–152; Šmerda, M.: c.d., s. 260–261; Doerr, August von: Der Adel der böhmischen Kronländer. Prag 1900, s. 255, 270; AHMP, Sbirka matik, Malá Strana; tamtéž, Cech kupců, kramářů Staré Město, inv. č. 17, sign. I B 4, fol. 47, 49, 55, 67, 73, 119, a inv. č. 71, sign. Obchodníci 10; Vaňáček, Michael: Francouzové a Morava v době Velké francouzské revoluce a koaličních válek. Brno 1965, s. 21.

ze dne 24. června 1797: týkalo se malíře miniatur a portrétisty Johanna Friedricha Winkelmanna (†1821), rodáka z Hamburku, který právě tehdy pobýval v Olomouci na své cestě ze Štýrského Hradce přes Brno do západní Haliče. Na základě tohoto udání dostal pak hrabě Ugarte v červenci roku 1797 z policejního ministerstva ve Vídni pokyn, aby odjezd podezřelého malíře z Olomouce urychlil – Winkelmann tedy posléze odjel dne 10. srpna 1797 s průvodcem baronem Ariolim do Krakova. Francouzský generál Lafayette i se svými druhy byl z olomoucké státní pevnosti propuštěn až dne 18. září 1797, kdy odjížděli přes saské Drážďany do Hamburku; odtud je měl americký konzul dopravit do Spojených států nebo do Holandska.

Přesto by přítomnost barona Arioliho jako průvodce podezřelého portrétisty Winkelmanna, rodáka z Hamburku, mohla nasvědčovat i totožnosti někdejšího pražského gymnasisty Batky s olomouckým poštmistrem: Johann Baptista Arioli von Morkowitz, bratr staroměstského kupce Domenica Arioliho – oba Italové žili už před rokem 1770 se svými rodinami v Praze – byl povýšen do rytířského stavu dne 14. května 1796. Jeho synovec Alois Franz baron Arioli (nar. 1764), „Herr zu Neustift und Tschischkov“ a pozdější majitel panství Lochkov u Prahy, se totiž oženil s Barbarou, dcerou staroměstského kupce Václava Batky; ve farním kostele Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici byla Aloisi baronu Ariolimu a jeho manželce Barbaře dne 9. března 1794 pokřtěna dcera Anna Johanna a dne 29. listopadu 1795 syn Alois Franz. Pražský rodák a později mj. také majitel domu na staroměstském Malém rynku Alois Franz baron Arioli by tedy mohl být švagrem olomouckého poštmistra Pavla Batky i jeho bratra Václava (nar. 1772), nyní už majitele rodinné firmy; mladý kupec, mj. dědic dvou měšťanských domů, známý sbírkou obrazů a starožitností, byl i „*sehr guter Flautraversist*“ a roku 1793 se oženil se slečnou Elisabeth von Eisenstein, dcerou rytmistra novoměstské měšťanské gardy v Praze.

V případě barona Arioliho jako průvodce podezřelého malíře Winkelmanna by se ovšem mohlo jednat i o některého ze dvou synů Johanna Baptisty Arioliho, už od roku 1767 člena staroměstského cechu kupců a kramářů, vyučeného u bratra Domenica v Praze – avšak od roku 1795 majitele městečka a panství Morkovice na moravské Hané: buď o Franze barona Arioliho (nar. 1765), staroměstského kupce a bankéře, který právě založil rodinu v Praze, či o jeho mladšího bratra Leopolda (nar. 1773); část rodiny asi delší dobu žila na Moravě, protože už v září roku 1785 se slavný Giacomo

Casanova setkal v Karlových Varech mj. s baronem Ariolim, Italem z Brna, po němž dával pozdravovat Maxe hraběte Lamberga.¹¹

Domněnka o totožnosti pražského spolužáka Matěje Stuny se stejnojmenným olomouckým poštmistrem byla následujícím výzkumem potvrzena. Z dochovaných spisů moravského zemského gubernia v Brně vyplývá, že dědičný poštministr Pavel Batka se v královském městě Olomouci objevil nejpozději už roku 1790 – jeho „Kaufcontract“ byl totiž datován dnem 15. června 1790; mladý poštministr, studující kdysi na prestižním staroměstském akademickém gymnasiu, byl podle vyjádření magistrátu královského hlavního města Prahy ze dne 3. července 1791, jež podepsal purkmistr Ondřej Steiner a radní Josef Hofman, zámožným pražským měšťanem, který po otci zdědil finanční prostředky a získal i svému stavu přiměřenou výchovu – mj. tehdy hovořil německy, francouzsky a italsky. Stejně dobrozdání obsahovala rovněž žádost olomouckého poštministra Kollera ze dne 13. srpna 1790, adresovaná nejvyššímu poštministru knížeti Paarovi ve Vídni a sloužící jako příloha k žádosti presidentu moravského zemského gubernia o přenesení dědičného privilegia na poštovní stanici v Olomouci na Pavla Batku (ze dne 15. srpna 1790). A tak ředitel Vrchního poštovního úřadu v Brně Karl von Köffiller sdělil moravskému guberniu dne 28. prosince 1790, že Pavel Batka „podle vysokého příkazu“ vykonával zde po čtrnáct dní práce v poštovníctví; na základě jeho příznivého vyjádření byl ve Vídni vystaven už dne 30. prosince 1790 „Hofdekret“ na Pavla Batku jako olomouckého dědičného poštministra. Dnem 4. července 1791 byla datována „Formula Juramenti“ císaři Leopoldu II., kterou Pavel Jan Batka složil v Brně dne 10. července 1791 a kterou o čtyři dny později vzalo na vědomí i moravské zemské gubernium. Už dne 17. srpna 1791 požádal však nový poštministr gubernium o čtyři týdny dovolené k uspořádání svých záležitostí v Praze – žádost doporučil opět Karl von Köffiller, a tak poštministr Pavel Batka odjel do Prahy, chystající se k okázalým oslavám české královské korunovace císaře Leopolda II. S divadelníkem Matějem Stunou se zde zřejmě nesetkal, nicméně s jinými kolegy se někdejší pražský student právě v září

11 PM, Dragoun Václav, sign. Olomouc I-2-C-500; AHMP, Sbirka matrik – Staré a Nové Město; Šmerda, M.: c.d., s. 257–259; Šebesta, Eduard: Popis obyvatelstva hlavního města Prahy z roku 1770. Staré Město. Praha 1933, s. 75, 113–114; Schematismus für das Königreich Böhmen 1805, s. 2, 10 a 15, a 1806, 19 a 134; Schaller, J.: c.d. s. 258, 608 a 625; Dlabacz, G.I.: c.d. s. 96; Průvodce po státním archivu v Brně. Brno 1954, s. 378; srov. Tichý, Vítězslav: Casanova v Čechách. Jeho poslední léta v Duchcově 1785–1798. Praha 1958, s. 19 – známá monografie Josefa Polišenského Casanova a jeho svět. Praha 1997 (nové vydání), tuto zmínku neobsahuje.

roku 1791, za vlastenecké euforie v období korunovačních slavností, setkat jistě mohl; tak mohlo dojít i ke vzniku přátelské korespondence nepochybně dobře informovaného olomouckého poštmistra se členy pozdější stolní společnosti „Matthai-Ritter“...

Snad právě v této době se mladý olomoucký pošt mistr také oženil se slečnou von Istler – její ovdovělá matka Theresia von Istler se totiž asi o tři roky později obrátila na moravské zemské gubernium s žádostí o zajištění kapitálu pěti tisíc pěti set zlatých pro svou dceru na olomouckém poštovním regálu, neboť tuto sumu je Weiss von Lilienburg jejímu zeti pošt mistru Batkovi dlužen a sotva bude schopen ji splatit. Zdá se, že jednání bylo dosti spletité, protože žádost šlechtičny von Istler projednávalo gubernium poprvé dne 25. října 1794, ale teprve dne 24. října 1796 byl vydán patřičný příkaz krajskému úřadu poté, co byl prodej dědičné pošty dovolen a posléze byla několikrát projednána a potvrzena kupní smlouva s novým zájemcem Weissem von Lilienburg. V době, kdy poštovní zřízenec Sauermann svým udáním inicioval v březnu roku 1797 další policejní vyšetřování pošt mistra Batky, se však už Mathias Weiss von Lilienburg dne 9. dubna 1797 obrátil na moravské zemské gubernium nótou, podle níž údajně pošt mistr Batka při koupi své olomoucké pošty nezaplatil příslušný „Kaufschilling“ – takže vzápětí následovalo nové vyšetřování ze strany zemského gubernia, vojenských i finančních úřadů.¹²

Na podzim téhož roku 1797, kdy konečně došlo k uzavření míru mezi Francií a Rakouskem, snad měšťanský syn Matěj František Josef Stuna zvažoval i možnost svého budoucího uplatnění v občanském povolání v Praze; nejpozději na jaře roku 1798 se totiž objevil mezi posluchači, kteří ve školním roce 1797–1798 soukromě navštěvovali oblíbené přednášky z teorie přirozeného práva na právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy university. Profesorem osvícenské teorie přirozeného práva na vídeňské universitě byl proslulý Karl Anton Martini (1726–1800), vicepresident Nejvyššího soudního dvora, zasazující se mj. o respektování zásad právního státu; k jeho posluchačům ve Vídni náleželi rovněž Franz von Hebenstreit či Heinrich Jelline. V Praze byl mezi několika posluchači, kteří na jaře roku 1798 soukromě navštěvovali tyto přednášky nového profesora Michala Kopetze, i pozdější známý právník a od roku 1801 univer-

12 MZA Brno, Moravské místodržitelství, zn. B 14, sign. 17331, kart. 3683, a sign. 13324, kart. 3704; tamtéž, adresy 542, kart. 3706; tamtéž, sign. 19187, kart. 3708; tamtéž, sign. 6002, kart. 3709; za přípravu tohoto materiálu děkuji Mgr. Petru Sychrovi.

sitní profesor české řeči a literatury Jan Nejedlý (1766–1834) či mladý hudební skladatel Jan Nepomuk Vitásek (1770–1839).

Mezitím dne 9. ledna 1798 v Olomouci požádal Mathias Weiss von Liemburg o sekvestraci olomoucké pošty – a ještě téhož měsíce vstoupila do soukromého obchodního sporu i „Nejvyšší místa“: podle sdělení hraběte Sauraua moravskému zemskému guberniu totiž z kontraktu mezi olomouckým poštmistrem a kupcem zdejší pošty vyplývá, že „Patka“ musí zaplatit „Kaufschilling“. Na základě této informace se pak fiskální úřad obrátil na moravské zemské gubernium s návrhem na sekvestraci olomoucké pošty dne 27. ledna 1798; stanovisko gubernia doplnilo i vyjádření magistrátu v Olomouci ze dne 19. února 1798, akceptující „exjudicatio“ požadovaný „Kaufschilling“ ve výši 24 tisíc zlatých. Následoval dekret dvorské komory, presentovaný na dvou zasedáních moravského gubernia v dubnu téhož roku, nicméně už od poloviny července byla jednání na guberniu nápadná rovněž nepřítomností guberniálního rady hraběte Künipla, který asi od června roku 1796 vystupoval také jako referent v záležitostech olomoucké pošty. Nahradil jej vůči Batkovi zjevně osobně zaujatý guberniální sekretář Raffay, avšak přesto se patrně vyskytly nějaké překážky; protože teprve dne 23. srpna 1799 požádal fiskální úřad moravské zemské gubernium o povolení sekvestrace olomoucké pošty, k níž došlo dne 7. ledna 1800 – tedy v téže době, kdy zemřel ředitel Vrchního poštovního úřadu v Brně Karl von Köffiller, zřejmě ochránce olomouckého poštmistra.

Po ustavení úřední administrace olomoucké pošty – administrátorem se stal zdejší poštovní kontrolor Johann Hain – se pronásledovaný Pavel Batka obrátil dne 19. srpna 1800 přímo na Jeho císařský a královský apoštolský Majestát ve Vídni s osobní žádostí, jejíž stylizace se už značně lišila od nadšené dikce někdejší úřední přísahy mladého poštmistra císaři Leopoldu II. Rekurs, v němž se ohrazoval proti sekvestraci své dědičné pošty i proti hrozbě svého uvěznění – aby zároveň naznačil údiv nad zájmem císaře o soukromý obchodní spor – neměl úspěch, byť z dosud prostudovaných materiálů nevyplývá, zda se soudní proces s poštmistrem Batkou tehdy konal a zda byl posléze v letech 1800–1802 skutečně uvězněn. Ze zasedání moravského zemského gubernia dne 31. října 1800 totiž mj. vzešlo doporučení, aby Pavel Batka odcestoval – avšak až roku 1802, po amnestii takzvaných vídeňských jakobínů, byl pobyt někdejšího dědičného olomouckého poštmistra úředně doložen v Praze, odkud měl podle císařského „Hofrekursu“, vydaného dne

15. května 1802 v Brně, zároveň také zakázáno vycestovat. Za nějaký dodatečně prokázaný podíl na přípravě útěku francouzského generála Lafayettea z olomoucké pevnosti v létě roku 1794 byl tedy Pavel Batka potrestán zřejmě mnohem citelněji než původně navrhovanou pokutou či osobní důtkou presidenta moravského zemského gubernia. A tak v dalších letech žil bývalý poštmistr v Praze, kde jeho mladší bratr, vážený kupec Václav Batka, jehož manželka byla dědičkou statku Krchleby u Benešova, se před rokem 1808 stal reprezentantem holandské firmy Vorhelm a Schneevoogl – a mj. dovážel i hyacinty a gladioly jako hlízy z holandského skladu v Haarlemu; ještě roku 1818 byl jako společník jeho obchodní firmy v Praze, úředně evidované už dne 7. listopadu 1794, uváděn „pan bratr“ Pavel Batka.

Stopy dalšího působení „jakobína“ Matěje Stuny po roce 1800 načas mizí. Podle rodinné tradice měl sice další z jeho strýců, zámožný staroměstský kožešník Karel Stuna (nar. 1742), který se v Praze podruhé oženil v březnu roku 1802, sepsat právě v jihočeském krajském městě Písku roku 1805 závěť – archivní doklady však o této závěti nevědí. A tak zůstává otázkou, zda se tradice rodu Stunů nezmýlila, či zda se původně v souvislosti s významným faktem pořizování závěti nezmiňovala také o zdejším setkání pražského měšťana Karla Stuny s jeho synovcem Matějem; od března roku 1805 totiž v tomto královském krajském městě hostovala cestující divadelní společnost Franze Vassbacha.¹³

Mezitím se však roku 1802 v Praze objevil také známý moravský osvícenec Leopold hrabě Berchtold (1759–1809) – kdysi návštěvník císařova učitele Andrease von Riedela ve Florencii – který ve farním kostele Nejsvětější Trojice ve Spálené ulici vystupoval dne 1. září 1802 jako svědek při křtu Sophie, dcery guberniálního rady Ignáce Karla hraběte Chorynského a jeho manželky Sophie von Mertens, asi příbuzné pozdějšího pražského policejního ředitele Petra rytíře Mertense. Hrabě Berchtold byl ženat s Marií Johannou hraběnkou Magni (†1814), dcerou pána na moravské Strážnici, v jehož rodině působil jako vychovatel onen vzdělaný Magnus Czeynard,

13 AUK, Právnická fakulta, katalogy posluchačů 1797–1798, inv. č. 166; Klabouch, J.: c.d., s. 342; PM, Dragoun Václav, sign.Olomouc I-2-C- 500; MZA Brno, Moravské místodržitelství, značka B 14, sign. 1639, 6134 a 8232, kart. 3710; Novotný, Antonín: Naposledy o Praze F. L. Věka. Praha 1948, s. 238, a též: Staropražské variace. Praha 1958, s. 114; srov. Schematismus für das Königreich Böhmen 1818, s. 76; Stuna, Stanislav: Sjezd rodu Stunů. Časopis Rodopisné společnosti československé, 1935–1936, s. 76–77. Za informací o neexistenci závěti Karla Stuny ve fondech města Písku vděčím řediteli SOKA dr. Cihlovi.

podezíraný už policií roku 1795 z kontaktů s uherskými a vídeňskými jakobíny. Osvícený filantrop hrabě Berchtold, mj. obdivovatel francouzské ústavy z roku 1791 a zejména anglického parlamentarismu, který se právě roku 1802 stal spoluzakladatelem brněnské „Humanität-Gesellschaft“ a zasazoval se i o amnestii politických vězňů, nepřijel jistě náhodou.

V letech 1798–1802, po známé amnestii uherských a poté rovněž vídeňských „jakobínů“, byl z pevnostního žaláře v uherském Mukačevu propuštěn také státní vězeň Johann Georg Ruzsitska, dříve písař uherské dvorské kanceláře, který teprve roku 1803 po návratu do Prahy, kde žila jeho rodina, získal skromné místo v úřadu stavebního ředitele české komory, exjesuity a někdejšího zednáře Tobiase Grubera (1744–1806). Už při pražské návštěvě císaře Františka II. následujícího roku 1804 požádal amnestovaný Růžička v písemné petici i o omilostnění svého spoluvězně Andreama von Riedela – kdysi mj. čestného člena pražské lóže „U tří korunovaných sloupů“; nicméně bývalý učitel matematiky v císařské rodině byl později převezen do minoritského kláštera v Brně a zde internován roku 1806. Z pevnosti Špilberka byl zřejmě roku 1802 propuštěn i Leopold von Billenberg, bývalý účetní důstojník ve Vídni, ženatý se slečnou Ludmilou von Frankenbusch, jejíž příbuzní – rodina JUDr. Franze von Frankenbusch, člena zástavní a půjčovní komise při českém zemském guberniu, či Leandera von Frankenbusch, rady nejvyššího purkrabství (†1765), ale také Wenzela von Frankenbusch, nadporučíka regimentu Mathesen, posádkou v západočeském Chebu a Lokti, a kdysi člena vlivné vídeňské zednářské lóže „K pravé svornosti“ – žili na Malé Straně v Praze. Rodina, jejíž synové se stávali důstojníky císařské armády, vlastnila do roku 1790 dům v Tomášské ulici, kde se léta stýkala i s rodinou známého osvícence Petra von Hebenstreita; tak už roku 1751 byla kmotrou při křtu jeho syna Johanna Nepomuka v chrámu svatého Tomáše paní Anna Terezie Löhnerin, rozená von Frankenbusch, a svědkyní paní Terezie von Frankenbusch.

V rušné době politických i hospodářských zvrátů v průběhu francouzských válek, kdy už česká představení Vlastenského divadla v jeho dalším sídle – v budově zrušeného kláštera dominikánek svaté Maří Magdaleny na Malé Straně – pozvolna ustupovala, byl omilostněn také další z českých účastníků „jakobínského spiknutí“ ve Vídni, bývalý pražský filosof a vídeňský jurista Heinrich Josef Jelline. Někdejší vychovatel v rodinách moravských hrabat Sylva-Taroucca a Mittrovských se totiž nejpozději roku 1808 objevil v Praze, kde se ve staroměstském chrámu Panny Marie před Týnem dne 12. května 1809 oženil; rodákovi z Chebu a učiteli jazyků,

jak do matriky sňatků uvedl, bylo tehdy 49 let. Jeho nevěstou se stala Elizabeth Aignerová, pozůstalá dcera po staroměstském fyziku a chirurgovi Johannu Valentinu Aignerovi, která údajně dovršila 32 léta. Oddávajícím byl týnský farář, vlastenecký P. Václav Rokos; svědky na této svatbě, vypravené z domu „U zlatého hřebene“ v Celetné ulici číslo 600, byl zemský advokát a majitel domu JUDr. Karl Helminger – kdysi kolega ženicha za studií na pražské filosofické fakultě, jehož manželka Francizka rozená Aignerová byla zřejmě příbuznou nevěsty – a Franz Pompe, adjunkt státní statkové administrace a někdejší člen známé pražské zednářské lóže „Pravda a jednota u tří korunovaných sloupů“.

Ještě téhož roku, dne 23. prosince 1809, se manželům narodil syn Heinrich Karl, pokřtěný následujícího dne opět farářem Rokosem v chrámu Panny Marie před Týnem; kmotrem při křtu se stal JUDr. Karl Václav Helminger (1762–1841), rodák z královského krajského města Klatov a syn krajského chirurga. Mezi svědky křtu byl i Franz hrabě Schaffgotsch, syn rady zemského soudu, matematika a astronoma Franze Ernsta (†1809), člena Společnosti vlasteneckých přátel umění a bratrance Ernsta Wilhelma hraběte Schaffgotsche (†1766), který ze svého manželství s Marií Maxmiliánou hraběnkou von Götzen (†1772) měl i syna Johanna Prokopa, od roku 1785 biskupa v Českých Budějovicích (1748–1814). Manželé Jelínkovi bydleli tehdy už v domě „U zlatého jelena“ v Celetné ulici číslo 598, ale novorozený synáček záhy zemřel; několik let poté, dne 10. prosince 1814, pak na následky dny zemřel ve věku 54 let ve farnosti svatého Havla i „Heinrich Gelinek, Sprachmeister“.¹⁴

Mezitím se roku 1810 objevila také zpráva o měšťanském divadelníku Matěji Stunovi: šlo o známé sdělení pražskému magistrátu ze dne 25. června, že se rozhodl po smrti své manželky Josefy vstoupit do špitálního řádu Milosrdných bratří, jehož staroměstskému klášteru při chrámu svatého Šimona a Judy v Praze Na Františku byla už rozhodnutím císařovny Marie Terezie z roku 1779 vyhrazena způsobilost k přijímání dědictví. V do-

14 Polišenský, J.: c.d., 1971, s. 25–26, atd.; Kroupa, J.: c.d., s. 11, 98–99, 118, 148, 189–191; srov. Reinalter, Helmut: Aufklärung, Freimaurerei und Jakobinertum in der Habsburger-Monarchie, in: Jakobiner, s. 243–269; dále AUK, Filosofická fakulta, Catalogus ... 1781, inv. č. 371–372; Dějiny University Karlovy II (ed. Kavka, F.–Petraň, J.). Praha 1996, s. 147–148; Uhlíř, Dušan: Internace vídeňského jakobína Andrease Riedela v Brně. Forum Brunense 1988, s. 19–28; AHMP, Sběrka matrik Malá Strana, Staré a Nové Město; HÚ AV ČR, Sběrka Augusta Sedláčka; Doerr, August von: c.d., s. 236; Reinalter, Helmut–Kuhn, Axel–Ruiz, Alain: c.d., s. 142; Abafi, Ludwig: c.d., s. 309. K názorům JUDr. Karla Helminger srov. Emler, Josef(ed.): Listy Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi. ČČM 1881, s. 522–523.

chované závěti jeho matky, znovu ovdovělé paní Kateřiny Zikové, kterou téhož dne 25.června 1810 potvrdil podpisem také Matěj Stuna, byl stanoven i dědický podíl tři tisíce zlatých, připadající na jejího nejstaršího syna.

A tak byl v pražském konventu Milosrdných bratří „*Léta Páně 1810 dne 3.srpna z příkazu ctihodného a důstojného otce provinciála Pascala Fialy rouchem našeho řádu oblečen od nynějšího ctihodného otce převora Fortunáta Ringhoffera urozený a ctihodný p. Mathias Stuna, Čech z Prahy, theolog 3. ročníku*“ – opatřený křestním a propouštěcím listem, ale i šatstvem za osmdesát zlatých. Předepsaný ceremoniál hlasování členů konventu se musel konat čtyřikrát: a to dne 2. prosince 1810, dne 16. května 1811 a ještě dne 28.července téhož roku, kdy bylo hlasování dokonce zrušeno; teprve čtvrté hlasování pražských konventuálů vyznělo příznivě, a tak Matěj Stuna složil dne 8. září 1811 svůj profesní slib. Pod přijatým řeholním jménem Pelagius byl však někdejší obrozený divadelník přikázán představenými česko-rakouské řádové provincie do malého klášterního konventu Milosrdných bratří, který roku 1750 vybudoval Jindřich Kajetán hrabě Blümegen (1715–1788) v poddanském městečku Letovicích na Moravě. Důvody, které vedly k rozhodnutí, aby nový frater Pelagius nebyl určen ke službě v českých řádových špitálech, tehdy sídlem při klášterních konventech na Starém Městě Pražském, ve východočeském Kuksu či v Novém Městě nad Metují, se zatím zjistit nepodařilo.

V období, kdy i zchudlý špitální řád Milosrdných bratří procházel značnými hospodářskými problémy, které vzrostly zejména po státním bankrotu roku 1811, řídil jen šestičlenný konvent při kostele svatého Václava v Letovicích jako převor v letech 1811–1816 lékař P. Gordián Jaeckel a od roku 1816 další převor P. Laurus Paschinger, svým školením rovněž lékař. Pod jeho dohledem v malém řádovém špitále v moravském poddanském městečku – po necelých osmi letech nepochybně namáhavé a obětavé služby nemocným či raněným z napoleonských válek – také vyčerpaný frater Pelagius, český vlastenec a někdejší vodňanský „jakobín“ Matěj František Josef Stuna zemřel na souchotiny dne 3. června roku 1819.¹⁵

Potud tedy údaje o životě jednoho z předních obrozených divadelníků a jeho přátel, doplněné nově získanými poznatky z archivních pramenů; ani stávající výzkum archivních fondů, vztahující se k proměnám iden-

15 AHMP, fond Pozůstalosti pražských měšťanů, sign. 3908, fol. 97–99; Bogar, František: Milosrdní bratři. Praha 1934, s. 198, 287; NA, Milosrdní bratři, kniha 43, inv. č. 795; Bařha, F.: c. d., s. 30–33; Národní muzeum – divadelní odd., Bařha, F.: Obrozenští herci (rukopis), inv. č. 22/81, odtud protokol k přijetí M. Stuny do řádu MB.

tity pozdně osvícenské společnosti v českých zemích v období takzvaných jakobínských procesů, nelze ovšem nadále považovat za uzavřené.

To se týká také osobností známých vídeňských jakobínů původem z Čech: například nadporučík Franz Hebenstreit von Streitenfeld, jehož matkou byla Anna Barbara hraběnka von Götz (Götzen) – pohybuji se v pražské společnosti v okolí Marie Emilie kněžny Piccolomini († 1771) a později Anny Marie rozené hraběnky Michnové (1724–1797), podruhé provdané z Kokořova – byl i synovcem Johanna Sigmunda hraběte von Götz (nar. 1712), už roku 1739 kanovníka při metropolitním chrámu svatého Václava v Olomouci a později také děkana v Uherském Hradišti, či jeho bratra Johanna Franze (nar. 1716), majitele panství Krchleby a Poličany, který se téhož roku 1739 v Praze oženil s Johannou Nepomucenou hraběnkou von Haugwitz (1722–1782), dědičkou panství Kosova Hora, s níž později držel panství Suchdol na Sedlčansku – ale také jejich sestry Marie Anny, provdané baronky von Jungwirth, žijící se svou rodinou střídavě na venkově i na Malé Straně. Nadaný a vznětlivý důstojník Franz von Hebenstreit, náležející po matce k rodině císařského polního maršála ze 17. století – jeho prarodiče Johann Karl hrabě von Götz († 1731) a Anna Barbara rozená Obytecká z Obytec († 1769) však už zděděná panství Bor u Tachova ani Kardašovu Řečici neudrželi – absolvent jezuitského gymnasia na Malé Straně a posluchač pražské filosofické i právnické fakulty, mj. autor skladby „Homo hominibus“ či nápěvu populární vídeňské „Eipeldauerlied“, měl jistě četné styky ve vídeňských i pražských kruzích, kde žila jeho rodina. Atd.¹⁶

Kontakty osvícenské demokratické inteligence včetně jejího radikálního křídla, takzvaných jakobínů, představovaly však ve struktuře evropské společnosti a kultury na sklonku obdivovaného „věku rozumu“ zároveň už příznačné trendy dalšího vývoje, vyznačujícího se nebyvalou intenzitou

16 Polišenský, J.: c.d., 1971, s. 25–26, atd.; Kroupa, J.: c.d., s. 178–190 atd.; Körner, Alfred: Franz Hebenstreit, c.d., s. 321–343 atd.; Mejdřícká, K.: c.d., s. 81–89; Bělina, P.: c.d., s. 356–374; Hlavačka, M.: c.d., s. 24; dále Starší divadlo v českých zemích ... (ed. Jakubcová, A.). Praha 2007, s. 239–240; NA, Genealogické sbírky Wunschwitz a Dobřenský; HÚ AV ČR, Sběrka Augusta Sedláčka; AHMP, Sběrka matrik Malá Strana, Staré a Nové Město; Riegerův slovník naučný III. Praha 1863, s. 686; atd.

Na Moravě v 18. století byli von Götzenové spřízněni například s hrabaty Magnisy, pány na Strážnici: tak Franziska von Götzen se provdala za hraběte Franze Johanna († 1757), přičemž jejich mladší syn Anton Alexander (1750–1810), majitel panství Přerov a Přestavky, se oženil s Louisou Sofií von Götzen; šlo asi o členky pruské větve rodu, povýšené do hraběcího stavu roku 1794, s nimiž se sňatkem spříznil i Leopold hrabě Berchtold. Srov. Ottův slovník naučný X, 1896, s. 369–370.

i novými formami sociální komunikace. A to zejména v letech po Velké francouzské revoluci, kdy právě úsilí o mravní integritu a solidaritu intelektuálních elit – bez ohledu na aristokratický či měšťanský původ jednotlivců – symbolizovalo nejen proměny tradičních mentalit či sociokulturní prostupnost pozdně osvícenské společnosti, rezonující mj. rovněž v novém konceptu šlechtictví v českých zemích; vyjadřovalo navíc pozoruhodnou shodu názorů a postojů demokratické inteligence právě v prostředí stře-doevropské habsburské monarchie, signalizující už zjevně naléhavou potřebu reforem ve sféře politického, hospodářského a kulturního života, ale také významné společenské funkce ambiciózních intelektuálních elit v nastávajícím „věku revolucí“.

Text je součástí řešení výzkumného záměru MSM 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, jehož nositelem je Filosofická fakulta UK v Praze.

**DER BÜHNENSCHAFFENDE MATĚJ STUNA (1765–1819) UND SEINE FREUNDE „JAKOBINER“?
ZUM IDENTITÄTSWANDEL DER DEMOKRATISCHEN INTELLIGENZ AM ENDE DES
„VERNUNFTZEITALTERS“**

Die Verfasserin setzt ihre Forschungen zur Geschichte des tschechischen Theaters um die Wende des 18. und 19. Jahrhunderts fort. In dieser Studie widmet sie ihre Aufmerksamkeit der Persönlichkeit von Matěj Stuna (1765–1819), einem Sohn des Stadthauptmanns der Prager Neustadt und Absolventen des Prager Akademischen Gymnasiums. Schon beim Studium am Gymnasium traf er künftige leitende Personen die das Prager Kulturlebens am Ende des 18. Jahrhunderts prägten, z. B. die Brüder Václav und Karel Ignác Thám. Matěj Stuna hat sich schon als Student der Prager Philosophischen Fakultät am Prager Theaterleben beteiligt, zuerst als Schauspieler, später auch als Dramatiker. Zu seinen bedeutendsten dramatischen Werken gehört sein Bühnenstück Sedlské buřičství v Čechách [Bauernaufwiegelei in Böhmen] aus dem Jahre 1786. Dieses Theaterstück entstand nach Motiven des Bauernaufstandes in Böhmen im Jahre 1775. Im zweiten Teil der Studie folgt die Verfasserin am Beispiel von Matěj Stuna der Problematik der Regulierung des Prager Theater- und Kulturlebens überhaupt durch die Polizei- und Zensurstellen zu Anfang des 19. Jahrhunderts.

**THEATRE-MAKER MATĚJ STUNA (1765–1819) AND HIS FRIENDS „JACOBINS“?
TRANSFORMATION OF DEMOCRATIC INTELLIGENCE IDENTITY AT THE END OF THE „AGE
OF REASON“**

This article provides a biographical study of Matěj Stuna (1765–1819), friend and peer of important personalities of cultural life in Bohemia of late 18th century. Stuna is author of several theatre plays, including play inspired by peasant rebellion in Bohemia 1775. In the second part is analyzed the issue of cultural censorship in Bohemia in this time.